

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XX

BELGRADE
1989

BALCANICA XX, Beograd 1989, 9—453.

Јеремија МИТРОВИЋ
Београд

МОЈ ОДГОВОР ДР ЈОСИПУ ЛУЧИЋУ

Из Лучићевог одговора на мој чланак могло би се закључити да би се покренута питања могла проширити и тематски, а и убојитошћу употребљеног оружја. Ја не волим пропагандне речи и изразе, увредљиве речи остављам културнијима и „окренутим западним озрачјима“ и не желим да предмет наших разговора искључиво о прошлости преносим на поље медицине и судства, како се то наговештава у Лучићевом тексту. Што Лучић поред осталих убацује и Дражу Михаиловића могу га подсетити да је заборавио да дода западом много озраченијег Анту Павелића. Уз Александра I, такође је заборавио његову сиву еминенцију Стјепана Радића који је за лепе солде испевао онако дивну химну пресветлим Хабсбурзима и честитао богоносном праведнику Франђи Јосифу 1914. што се одлучио да коначно затре то легло балканских вашљивих Срба. Исто тако не волим уносити у науку и личне ствари, али ако је важно за овај наш разговор да се зна како се Лучић борио против фашизма 1941—1945, онда нека се зна и то да сам ја један од оне тројице на Филозофском факултету у Београду који 1941. нису потписали проглас против устанка, па сам поднео одговарајуће последице.

Потрзањем „расправе о политичкој идеологији В. Караџића“, Лучић упада у дубоку јаму. Он каже да се њоме не бави, али зна да је оживљава. Будимо кратки: нека Лучић изнесе шта су о покренутој теми рекли објављивач Вуковог чланка „Срби сви и свуда“ (што је главна мета антивуковаца) у „Опћем Загребачком коледару“ за 1850, затим Људевит Гај и син му Владимир, па Сакцински и Јагић, Ткалац и Рачки, Мажуранић (који наговори цара Франђу Јосифа да плати штампарске дугове покојног Вука), затим сви они који се клањаху

Вуку приликом указивања му почасту у Загребу и сви остали који су исто или слично мислили о Вуку. Ако Лучић овде мисли на разне Штедимлије, Шимраке и остале синове и унуке Анте Старчевића, онда нека су му алал и наука и историјска истина.

Да не бих и ја упао у неку врсту празнословија, прелазим на одређеније ствари. На првом месту желим захвалити Лучићу што је у почетку свога одговора поновио део мојих замерки и примедба „неким хрватским историчарима“ уносећи у њих и мале измене. У нади да ће такве моје замерке изазвати запрепашћење јавности, он је заборавио да их побие својим аргументима. Негде се служио голим нијекањем у уверењу да је то довољно, а тамо где је и износио своје доказе биће да није успео. Узмимо оно досељавање Хрвата у Конвале. Лучић пише како су Хрвати са Словенима протерали Аваре из „наших крајева“, па „дио Хрвата задржи се у Далмацији, а дио крене у Панонију и Илирик. Илирик је, свакако, подручје према данашњој Црној Гори и Албанији. На тај су начин Хрвати у посеби дошли у Конавле“... Да видимо како изгледа истина и логика у овом Лучићевом закључку. С обзиром на ондашњу ретку насељеност (цени се да је целокупно Римско Царство у највећем опсегу и напону имало тек 60 милиона становника), колика треба да је била та маса Хрвата да би могла населити Далмацију, делом се запутити у Панонију и трећим делом се спустити чак у Конавле? Даље, у оно време је Далмација ишла кроз поред Јадранског мора и *захватала* Конавле, па се не види где то Лучић насељава део Хрвата у Далмацији. Илирик је у то време захватао све до Далмације негде до средине Балкана, и како то Лучић пронађе да је Илирик ишао *само* према „Црној Гори и Албанији“, а у Конавлима нађе место за део Хрвата? Додуше, оном речју „свакако“ као да се *мало ограђује* при закључивању. Али већ у следећој реченици, ово је за њега *апсолутна истина* као и за све људе бујне маште и великих народносних апетита. Даље, без икакве резерве каже за Хрвате у Конавлима да су ту „наставили живјети с прије досељеним Славенима и другим придошлим племенима“! Знамо колико је велико Конавско поље са прикључним узвишењима (сада има око 1.500 домаћинстава), али у време када је Лучић овде доводио Хрвате мора да је било неупоредиво веће да би могло примити и део хрватске масе и друге Словене и још приде, „друга придошла племена“. И, најзад, Лучић не зна ко су ти „Славени“ у Конавлима, не зна ни која су то „друга племена“, ништа се не зна, све је тама, али се *сигурно зна* да су ту и *Хрвати*. Овај историјски извор из кога је све ове податке узео о раширености Хрвата мора да је заиста поуздан и управо онако тачан како га је он представио. На све ово се можемо само зачудити како Лучић не разликује смешно од озбиљног и како као борац од 1941—1945, није на лицу места

видео до каквих последица доводи овакав наук *неких* хрватских историчара када залуделима занесу мозгове о хрватским границама до Дрине, „Црвене Хрватске“ и све до Црне Горе Научне детињарије које се могу претворити у трагику. Све ове приче, исфантазиране или прочитане у непоузданим изворима, уместо да сузбијаме — ми их још и бранимо. Да ли је историја заиста учитељица? Најзад, још нешто најгоре: навео сам овде Лучићев текст о досељењу Хрвата у Конвале, а он у свом одговору каже да му замерам што пише „да су Хрвати послије сеобе Авара и Славена „свакако“ населили подручје данашње Црне Горе и Албаније“... Пошто тога нема у моме тексту *овако* написано, то се натура врло мучан закључак, а Лучић зна како се називају такве научне вртешке.

Онај пасус у свом одговору који почиње са „тај закључак је толико“... Лучић је написао или у врућици или нечим ошамућен. Пре ће бити да је био ошамућен истином и мојом слободом да покренем питања у српско-хрватским односима која су била или табу-тема или *неком посебном праксом примљена као заувек решена*. Сви ови садашњи разговори између Хрвата и Срба, и на научном и на политичком пољу, ове препирке — да не кажемо свађе — јесу доказ да ја нисам изузетак са овим својим иступањем. Понешто се додаје већ покренутој тематици, а понешто и ново појављује. Поред оног општег *српског* и *хрватског*, сви ови разговори се свде на оно што је братски договорено на конгресу Срба у Загребу после рата, на то да се Србима у Хрватској (и ван ње) трајно признају сва права као слободном *братском* народу, слободне везе са матицом, да им се призна равноправан назив језика, сва културна и верска активност, да се о њиховој судбини у прошлости у Хрватској говори отворено признаје оно што њима припада, да се њихови културни радници не укључују у општи хрватски ток, па се у томе Срби и српско губи (као неки писци). Ако узмемо за пример књижевност: једно је *књижевност Хрватске*, а сасвим друго *хрватска књижевност*. Једном је одредница *територија*, а у другом је одредница *народност*, што је велика разлика. Кад се то схвати и постигне, онда ће важити оно Лучићево да „Србе у Дубровнику и Далмацији [и Хрватској] нитко не нијече“. Да се више не догоди као на недавном научном скупу о Божишићу у Београду: да га учесник из Хрватске проглашава Хрватом, оживљавајући тиме зле старчевићанске методе. Цео мој овде инкриминисани чланак је стога и написан. Ако се не жели схватити циљ мојих приговора „неким хрватским историчарима“ и све се *фронтално* одбија, ако се ту још ушлићу стрелјања, па 1971, па сумња у слободу називати се Хрватом, некакво „брисање“ Хрвата из Дубровника, онда коме у ствари припада реч „неразумност“ у наслову? Та реч се може украсити изразом „театрална пропаганда“, која можда треба да

застраши својом гласношћу, али и да донесе одговарајући плод, да нађе једномишљенике.

О порицању српства у Хрватској, посебно у Дубровнику, најбољи познавалац дубровачке књижевности, нарочито Гундулића, Цавтаћанин Луко Зоре је још 1869. овако разлагао: „Стара је болест код једног дијела наше браће, да крсте искључиво својим именом и наш град (Дубровник) и наше све одреда велике књижевнике, пјеснике, учењаке“, на све што је дубровачко „ударај свој печат“. Тако су ту скоро похрватили славнога Руђу Бошковића и Валтазара Божића, а данас нашега великог пјесника Цива Гундулића.“ — „Обзор“ о њему каже да је писао хрватским језиком и да је сам пјесник називао свој језик хрватским, а на нашу молбу да нам љубазно назначи мјесто гдје би се пјесник био тако изразио „Обзор“ ћути као с[з]аливен“. (*Кратак преглед развитка наше књижевности*, Дубровник 1939, посебан додаток листу „Дубровник“ 1939, бр. од 2. II, прештампано из „Програма гимназије у Задру“ 1869.)

Ако је Хрвата било у Босни у средњем веку, ако је западна Босна чак била „чисто“ Хрватска, Лучић треба да објасни зашто се у титулама босанских владара (док се нису спустили у Далмацију) поред Срба, Саса, Влаха не помињу и Хрвати; затим, зашто се у ранијим папским документима простор и лево и десно од Дрине назива само Србијом. То потврђује и савремени грчки писац Кинам.

У *Хисторији народа Југославије*, I, Загреб 1953, стр. 639, стоји: „Становништво Дубровника и његове области стално се обнављало и повећавало досељеницима с подручја српске и босанске државе.“ Да ли и за те наше историчаре који написаше ову историју важи она Лучићева прича о стрељању зато што Дубровчане огласише потомцима досељеника из Србије и Босне? Да ли је случајност да се о Босанцима и Херцеговцима усхићено изражавају и Гундулић у *Осману* и један говорник Дубровчанин Борћи приликом откривања споменика Гундулићу у Дубровнику (1893): „Херцеговина је наша колијевка, из које су стари Дубровчани црпили богатство милог нам језика, који нам је постао дика у народу“ (*Браник* 1893, стр. 72). Како су се ови Срби, досељени из Србије и Босне, у Дубровнику преметнули у Хрвате, узели хрватски говор и почели да стварају хрватску књижевност? Лучић каже да се Дубровник (свакако и његови књижевници) „није никада признавао“ српским, али не рече где су се све ти стари Дубровчани изјаснили да су Хрвати и тако се сматрали. Или можда мисли да је то још у XII веку знао Ал Идриси боље него што би то могао да каже Држић или Гундулић у XVI и XVII веку. Везујући Дубровник за Далмацију, а ову за Хрватску, Лучић прећуткује колико је Далмација широка и дуга и ко све у

њој живи. Венецијански Црногорац Вуковић написа да је из предела *Македоније* — и сада тако нешто огласити тачним!

Кад је говорио о Цетини као граници између српства и хрватства, Лучић је опет сметнуо с ума да напомене шта су о томе рекли Фарлати (Неретљани су „gens Serbica“) и Смичи-клас (од Цетине „почимали српски предјели“), па Орбин, Лучић, Рачки, Шишић и други. Не би било лоше да Лучић лепо провери да ли је заиста српска граница ишла само у X веку „диревремено“ до Цетине, јер једну повељу издаде у том крају, ако се не варам, и српски краљ Владислав у XIII веку. Затим, чије овде оно беше у време уздизања Босне? Када овако нешто питају Срби, онда се за то иде на стрељање; а када се због неког неизвесног продора хрватског краља донекле у Босну негде у X или XI веку диже халабука до неба: да је граница Хрватске на Дрини, е то је у реду — и још ћемо ту границу развући мало и према Црној Гори! За такву причу се нико не стреља.

У моме чланку није било речи о Дубровнику *данас*, а што Лучић каже како неко хоће да брише данашње хрватство у Дубровнику, он само мути воду и рачуна на јачи утисак — а то је опет склизнуће са научног терена.

Да се мало задржимо на језику старих Дубровчана и на њиховој књижевности. Најпре би ваљало да Лучић погледа у Архиву у Дубровнику да ли поред оних „писара српских“ и Хрвати објављивали вести „in lingua seriana“ а не на хрватских и колико их је; да провери зашто би Дубровчани као Хрвати објављивали вести „in lingua seriana“ а не на хрватском. Ту у Архиву биће и других трагова српства у Дубровнику, треба их побележити и сравнити са траговима хрватства, па ће то поређење моћи нешто да каже. Овде би много помогла студија Јованке Мијушковић-Калић „Додељивање дубровачког грабанства у средњем веку“, Глас САНУ, 206 (1961), стр. 89—130. Лучић би морао да утврди како је то наш учени и надалеко чувени Анселмо Бандури могао написати да Конављани говоре „српски“; како је могао наш кремен-историчар Натко Нодио направити атак на дубровачко хрватство пишући: „У Дубровнику, ако и не од првога почетка, а то од памтивијека говорило се српски; говорило, како од пучана, тако од властеле, како код куће, тако и јавном животу [...] у опћини [...] српски је исправна језик“ (Рад ЈАЗУ, 65, стр. 117); да утврди да ли и Дубровчанина Милана Решетара треба стрељати зато што је смислио да Срби и Хрвати имају заједнички *српскохрватски* језик, а ко ово не жели, он мора признати да је Дубровник по језику био увијек српски (Годишњак САНУ, 50, стр. 189). Затим би Лучић морао да утврди какве то *народне песме* певају дубровачке мајке својој деци много пре почетка илирског препорода, и шта је то Вук сакупљао по Дубровнику; затим како је то Медо Пуцић (много пре него

што је дошао „на крух“ Србије) закантао да је „српска вила надахњивала дубровачке пјеснике“, о „старој српској земљи“, а своје „Босанске даворије“ није назвао хрватским. Лучић би морао да се задржи и на сликару Буковцу, миљенику Меда Пуцића: зашто је обавештавао краљицу Наталију да је његов језик „српски“?

Но Лучић је посебно обавезан да докаже истинитост онога што је написао у свом одговору: „Што се неки појединци Дубровчани, из моде или материјалних разлога називали и Србима, то је безначајан постотак“... Како ће оправдати ову своју „научну“ мудролију кад се зна да су Срби годинама држали општинску управу крајем XIX века (један од начелника града био је Франо Гундулић); да је трудом *српске дубровачке омладине* подигнут споменик Гундулићу у Дубровнику (1893), за који је највећи прилог дао српски краљ Александар Обреновић; да је уз народно славље 1904. у Цавтату развијена прва (и последња) *хрваткосрпска застава* и запевана новостворена *хрваткосрпска химна* коју и данас закантају старији Цавтаћани. Зар су били „материјално“ заинтересовани и „безначајан постотак“ оних 500 православних у Дубровнику, па они бројни потписници на протесту папи што је 1901. прогласио Светојеронимски илирски завод само „хрватским“, затим онај „цвијет дубровачке интелигенције“ српске и сви они професори Срби у Дубровнику око 1900. године. Да ли су то били плаћени „појединци“? Нека Лучић смисли причу уз чију помоћ и чију сарадњу се после овога изгуби овај „безначајан постотак“ Срба у Дубровнику и околини. Да ли би и овде био неко за стрељање, бар они који спречаваху Србе да дођу на откривање Гундулићевог споменика и цензурисаше текстове и песме укључене у програм свечаности?

Лучић је поред других ћорака употребио и Вукмановићеву књигу о пореклу конавоских породица (у издању САНУ). Ја сам је прегледао пре неколико година и, колико се сећам, Вукмановић није утврђивао народносно „осјећање“ него је утврђивао одакле је ко дошао према причању самих људи, а богме и према архивској грађи у Дубровнику. Да је писао и о конавоском хрватству морао би да пише шта су то радили свештеници адверси који су у Конавле стигли већ две године после откупа Конављана од босанских великаша да би покатоличили ове откупљене православце (да би *покрштавали* -- преводили, а не „крштавали“, како је једва процеђено кроза зубе у „Конавоском зборнику“, I, стр. 174); па би морао да пише како се кроз покатоличавање ширило хрватство; па како су ти бивши православци ипак сачували славу, славску свећу и колач, православне називе светаца и празника, бадњак и остале српске обичаје. Можда би Вукмановић направно употребење са оним што се сто година раније збивало на Пелешцу,

када га је цар Душан уступио Дубровнику уз обавезу града да ће православни „поп„ остати тамо — а ипак *не остаде*. Остадоше само „српске цркве“ по Пељешцу као неми сведоци. Зашто ли је Лучић прећутао све ово у свом чланку у „Конавоском зборнику“ баш као што се скоро ћутке прекотрљало преко оних адверса у Конавлима?

Кад смо већ код цара Душана ваљало би, иако би то било мало сувишно, приупитати Лучића: кад је онолики број слика унет у „Конавоски зборник“, зар се не нађе место и за слику о торжественем дочеку цара Душана у Дубровнику? Зар добити толики посед од цара Душана а не приказати документа о томе и опис царевог доласка у Дубровник? И узгред буди речено: бугарски цар Асен, дубровачки савезник против Србије, добио је толики простор у Лучићевом чланку! Да ли је све то случајно испало?

Дубровачки писци нису се раније изјашњавали ни да су Хрвати ни да су Срби. Када је у XIX веку дошло до народносног опредељивања Дубровчана са стране, једни су им приписивали српство, други хрватство. Ипак су неки називали дубровачку књижевност *дубровачком*. Већ сам навео извјесне могућности да се установи да ли је у старом Дубровнику било више наслаге са српске или са хрватске стране. Ако нам Иван Гундулић обично служи за „оријентир“ у овом питању, онда бих био слободан да предложим Лучићу да отвори Гундулићев спев *Осман*, па да томе дода *Краљевство Словена Мавра* Орбина као заједнички историјски извор за нас балканске Словене — и да лагано ишчита и испише све што су ова два Дубровчанина рекла о Хрватима и Хрватској, о Србима и Србији. Кад буде упоредио и схватио осећања и казивања ових писаца, када увиди *колико су захватили из српске историје а колико из хрватске*, Лучић ће донети одговарајући закључак. Не желим да му сутеришем било шта, нека све сам увиди и нека нам часно објави свој закључак. Као помоћ напомињем Лучићу да су и писац историје Дубровника Форетић и писци сваки своје историје хрватске књижевности Барац и Комбол, кад су дубровачку књижевност проглашавали хрватском, *пустили* да изврше овакву анализу текстова дубровачких писаца, него су их једноставно прогласили хрватским *без икаквих ограничења*.

Да бих сем овог предлога Лучићу још припомогао да се ова наша распра о језику и књижевности (ко и шта у њој припада хрватству, а ко и шта српству) заврши и логично и правично и братски (ако то уопште буде могућно), ја ћу указати на три извора из прве руке који ће моћи да послуже добронамерном.

Гајев *alter ego* у уобличавању идеологије илираца Драгутин Раковац у свом „Малом катехизму“ (1843) написао је и

ово: [...] „хоћемо да имамо литературу, а знамо, да три хрватске вармеће с [војном] границом хрватском литературу имати не могу. Дакле, литература [тих вармећа] треба да се протегне и на осталу нашу браћу по цркви и језику, наиме на Славонце, Далматинце, Србље, Крањце, ријечју, све југозападне Славене“ (текст по књизи А. Барца *Хрватска књижевност I*, Загреб 1954, стр. 200). Тако је почело „прикопчавање“ — како каже Медо Пуцић — и дубровачке књижевности оној узаној хрватској књижевности трију жупанија (провинцијала). Временом се оно „илирско“ преобраћало у „хрватско“ (нпр. Мажуранићева песма „Илир“ добила је наслов „Хрват“, а у Томазевим „Искрицама“ у издању из 1888. у Загребу, оно „илирско“ је преименовано у „хрватско“ — без обзира на Томазеово народносно осећање). Ово „прикопчавање“ дубровачке књижевности хрватској ишло је тешко док су били живи браћа Пуцићи, Луко Зоре, Перо Будмани, Антун Фабрис, Валтазар Богишић и сви остали Срби Дубровчани који су се окупљали око њих. Међутим, са њиховим нестанком, поплава хрватства (дабоме и уз помоћ носилаца власти) покрила је све од Драве до Дубровника, са живом жељом да се прошири на Босну и Херцеговину кад је сарајевски надбискуп Штадлер после 1878. уздигао хрватски стег на свој двор уз прећутно одобравање Беча. Управа земље после 1918. није ништа урадила да оживи дубровачко српство онако бројно и стваралачко пре две деценије. И ето и сада се приказује хрватским све оно што се догађало у Дубровнику.

Кад је 1852. млади Анте Старчевић (док је Гај био ван Загреба) напао Вука и Србе у Гајевим *Народним новинама* и обележио једну кобну и крваву трасу између Срба и Хрвата, Гај му је одмах одговорио и тешко га укорио, изјављујући поред осталог да су илирци „пригерлили [пригрлили] и у хрватску књижевност увели“ језик српског народа, наше „најглавније гране“. Тако је хрватски језик пошао новим путем — „у слубљивању са српским језиком“. Хрвати би добрим делом желели да овај са стране „пригрљени“ језик назову хрватским после употребе тек 150 година, а људи од књиге код Хрвата око 1.00 година су употребљавали латински језик, па га не прекрстише у хрватски. Идући за том логиком, код истих се јавила жеља да и књижевност старих Дубровчана, чији језик нема много подударанја са језиком у хрватској књижевности до 1836, треба да се зове хрватском. И према већ устаљеној пракси, у називу *дубровачка књижевност* је оно *дубровачка* прецртано мирне савести и замењено са *хрватска*.

После ове Гајеве изјаве, Иван Кукуљевећ Сакцински нам је оставио овај наук: „Вук је нама Србом и Хрватом створио један књижевни језик и дао први правац којим ваља да ударимо на пољу скупне наше књижевности. Вук је желио да нам будућност буде једна, као што нам је један језик, иста

крв, исти обичаји, исте пјесме, а једно и земљиште, на коме наш народ живи". — Овом науку, на жалост, временом су све више окретана леђа и ево докле се стигло.

Ова три цитата навео сам само из жеље да се и наши политичари и историчари и језичари нађу пред Сакцинским у истој учјоници у смерној ученичкој послушности и хладно размисле, с погледом на будућност, о поукама које им пружа историја.*

---

* Редакција годишњака *Balcanica* сматра да ову дискусију коју је изазвао чланак Јеремије Д. Митровића, *Срби у делима неких хрватских историчара* (*Balcanica* XVI—XVII, Београд 1985—1986, 315—331) није могуће продужавати на страницама овог часописа. Било је довољно простора да се изнесу научни аргументи, а на сувише субјективне тонове нисмо навикли, нити они треба да буду уобичајени у научној дискусији. Уколико желе, заинтересовани могу наставити свој разговор на другом месту.

